

Kleine zwaan (*Cygnus bewickii*)¹¹ A037

1. Status

Vogelrichtlijn Bijlage I (inwerkingtreding 1981). Voor Natura 2000 relevant als niet-broedvogel.

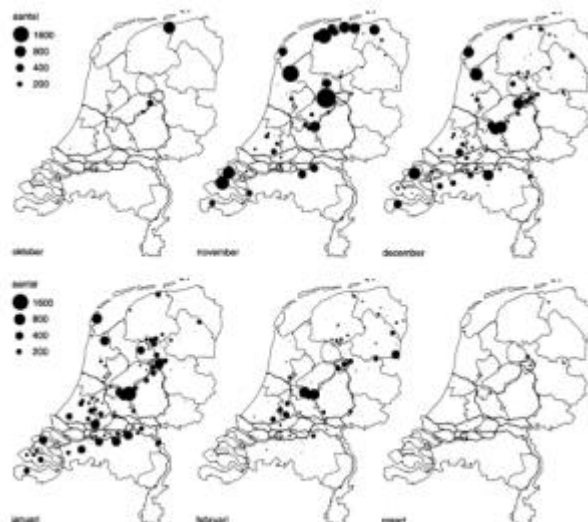
2. Kenschets

Beschrijving: De kleine zwaan is wat kleiner dan de knobbelzwaan en is verder herkenbaar aan een gele snavelbasis en een voor een zwaan relatief korte hals. In Nederland is de kleine zwaan alleen in de winter aanwezig. De soort arriveert in oktober vanuit arctisch Rusland na tussenstops in o.a. Estland in ons land en trekt afhankelijk van weersomstandigheden deels door naar Engeland. In Nederland worden de hoogste aantallen in november-januari aangetroffen. De kleine zwaan trekt weer weg naar het noorden in februari/maart.

Relatief belang binnen Europa: De staat van instandhouding van de populatie van de kleine zwaan in de Europese Unie is volgens 'BirdLife' ongunstig. De broedgebieden van de kleine zwaan liggen in de arctische en subarctische gebieden van Rusland. Bij *C. bewickii* worden twee internationale (winter)populaties onderscheiden. De voor Nederland relevante NW-Europese populatie van *C. bewickii* (broedvogels uit Noord-Rusland) wordt geschat op 29.000 vogels en neemt af. Het aandeel van Nederland in de periode 2000-2004 is 44%. Anders dan bij de wilde zwaan is het aantal kleine zwanen in ons land in strenge winters vaak relatief laag, doordat de vogels dan doortrekken naar vooral de Britse eilanden.

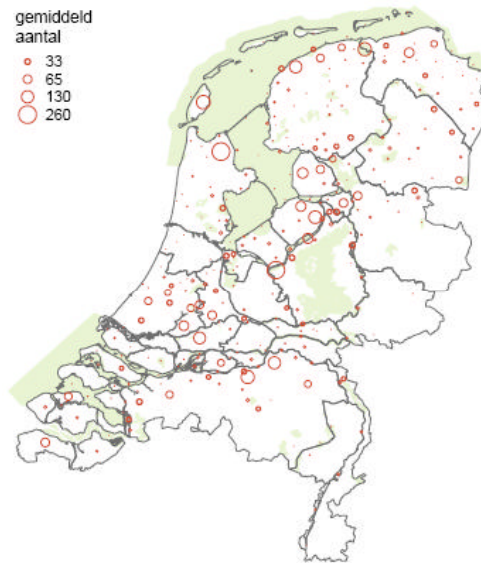
3. Bijdrage van gebieden

Verspreiding binnen Nederland: Kleine zwanen arriveren in oktober in Nederland en verschijnen daarbij het eerst in Noord-Nederland (Lauwersmeer) en vervolgens in de randmeren. Daarna verspreiden ze zich over de akkergebieden in het noorden, de Flevopolders en Zeeland. Vervolgens vindt vaak een verschuiving van de verspreiding plaats richting rivierengebied, veelal gecombineerd met wegtrek naar de Britse Eilanden. In maart zijn de meeste kleine zwanen weer vertrokken.

Verspreiding van de kleine zwaan in de loop van seizoen 2001/02

¹¹ In *Waterbird Population Estimates – Third Edition* met de wetenschappelijke naam *Cygnus columbianus bewickii*

Verspreidingskaart kleine zwaan 1999/00 – 2003/04

Huidig voorkomen en Natura 2000: Gemiddeld bevindt zich 25% van de kleine zwanen binnen Vogelrichtlijngebieden. De belangrijkste Natura 2000 gebieden met een foerageerfunctie zijn Arkemheen, het Lauwersmeer (vooral in de herfst) en de Veluwerandmeren. Relatief grote aantallen concentreren zich op slaappleatsen in Natura 2000 gebieden, zoals de Waddenzee, het IJsselmeer, het Ketelmeer & Vossemeer en de Lauwerszee.

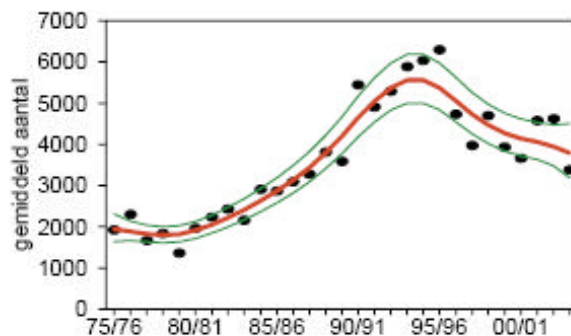
Gebied	Functie: foerage en/of slapen	Gemiddeld seizoens- gemiddelde 99/00-03/04	Gemiddeld seizoens- maximum 99/00-03/04
(056) Arkemheen	f	190	
(008) Lauwersmeer	f	140	
(076) Veluwerandmeren	fs	120	
(038) Uiterwaarden IJssel	fs	70	
(104) Broekvelden, Vettenbr. & Pld. Stein	fs	40	
(093) Polder Zeevang	f	30	
(127) Markiezaat	f	30	
(066) Uiterwaarden Neder-Rijn	fs	20	
(072) IJsselmeer	f	20	
(102) De Wilck	f	10	
(112) Biesbosch	fs	10	
(119) Veerse Meer	fs	10	
(068) Uiterwaarden Waal	fs	9	
(035) Wieden	fs	8	
(075) Ketelmeer & Vossemeer	f	5	
(114) Krammer-Volkerak	fs	5	
(020) Zuidlaardermeergebied	f	4	
(036) Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	f	4	
(115) Grevelingen	fs	4	
(067) Gelderse Poort	f	3	
(074) Zwarte Meer	fs	2	

Gebied	Functie: foerage en/of slapen	Gemiddeld seizoens- gemiddelde 99/00-03/04	Gemiddeld seizoens- maximum 99/00-03/04
(077) Eemmeer & Gooimeer Zuidoever	f	2	
(109) Haringvliet	fs	1	
(001) Waddenzee	s		1.600
(072) IJsselmeer	s		1.600
(075) Ketelmeer & Vossemeer	s		1.500
(008) Lauwersmeer	s		670
(118) Oosterschelde	s		530
(107) Donkse Laagten	s		200
(033) Bargerveen	s		130
(023) Fochteloërveen	s		90
(030) Dwingelderveld	s		50

Aantallen kleine zwanen in Natura 2000 gebieden

4. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: Na 1987 nam het aantal in Nederland overwinterende kleine zwanen aanvankelijk toe, maar omstreeks 1994 zette een afname in die pas omstreeks 2000 tot staan kwam. Als gevolg van dit verloop is de trend over de gehele periode neutraal, maar over de laatste tien jaar negatief. De afname gedurende de laatste tien jaar hing samen met een laag broedsucces: het in Nederland vastgestelde jongenpercentage lag van 1991 tot en met 1999 onder tien procent, en was daarmee waarschijnlijk te laag om de sterfte te compenseren. De trend over de gehele populatie is negatief en de afname in Nederland weerspiegelt dus een afname op populatieniveau. In het najaar van 2000 en 2001 werden jongenpercentages van resp. 11 en 14% vastgesteld, en de afname van de aantallen in Nederland lijkt te stagneren. In de grote zoete wateren is recent sprake van sterke afname, mogelijk in verband met een toegenomen voedselconcurrentie van knobbelzwanen.

Aantalsontwikkeling kleine zwaan

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse populatie van de kleine zwaan laat sinds 1981 (1981-2003) een matig toenemende trend zien. Over de periode 1994-2003 vertoont de landelijke trend echter een matige afname.

Rond 1990 zijn veranderingen opgetreden in het voedselaanbod in de vorm van waterplanten als gevolg van veranderingen van de waterkwaliteit. Met name in de randmeren resulteerde herstel van de ondergedoken vegetatie in sterke toename van kranswier, waarmee een nieuwe voedselbron voor kleine zwanen beschikbaar kwam. Met het kranswier nam echter ook de lokale populatie knobbelzwanen sterk toe, en daarmee de zomerconsumptie van kranswier. De beschikbaarheid van kranswier voor kleine zwanen is daarmee weer verminderd.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig

Het verspreidingsgebied van de kleine zwaan is in de laatste twintig jaar niet in ongunstige zin veranderd.

Beoordelingsaspect populatie: matig ongunstig

In de laatste tien jaar is een significante afname van de aantallen van de kleine zwaan opgetreden, terwijl het aantal echter niet gezakt is tot onder de gestelde drempelwaarde van 3.800 vogels (als seizoensgemiddelde). Op grond van deze feiten is de populatie beoordeeld als 'matig ongunstig'.

Beoordelingsaspect leefgebied: gunstig

Verbetering van de waterkwaliteit heeft geleid tot herstel van de waterplantenvegetaties als belangrijke voedselbron voor de kleine zwaan. Ook op landbouwpercelen is veel geschikt voedsel beschikbaar.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig

De toekomstperspectieven voor de kleine zwaan in Nederland zijn enigszins onzeker. De voedselbeschikbaarheid kan toenemen door herstel van watervegetaties bij verbeterende waterkwaliteit. Een effect van herstel van watervegetaties is echter ook de toename van knobbelzwanen, die voor de kleine zwanen neerkomt op een toename van concurrentiedruk. De knobbelzwanen foerageren al vroeg in het seizoen op de grote velden waterplanten, voordat de kleine zwanen gearriveerd zijn. Daarnaast kan de kleine zwaan als relatief verstoringsgevoelige soort meer en meer hinder gaan ondervinden van bijvoorbeeld toename van de recreatiedruk en spreiding van het recreatie seizoen.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Behoud van de huidige situatie is vereist voor een gunstige staat van instandhouding van de kleine zwaan. Er mag geen verdere achteruitgang optreden.

Oordeel: matig ongunstig

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	gunstig	gunstig
Populatie	gunstig	matig ongunstig
Leefgebied	matig ongunstig	matig ongunstig
Toekomst	gunstig	matig ongunstig
Eindoordeel	matig ongunstig	matig ongunstig

5. Bronnen

- Dirksen S., Beekman J.H. & Slagboom T.H. 1991. Bewick's Swans *Cygnus colombianus bewickii* in The Netherlands: numbers distribution and food choice during the winter season. In: Sears J. & Bacon P.J. (eds). Proceedings 3rd IWRB International Swan Symposium, Oxford 1989. Wildfowl Supplement 1: 228-237.
- Koffijberg K., Voslamber B. & van Winden E. 1997. Ganzen en zwanen in Nederland: overzicht van pleisterplaatsen in de periode 1985-94. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Noordhuis R. 1997. Watervogels en waterplanten in de randmeren. Limosa 69: 26-27.

- Noordhuis R., van Roomen M., Zollinger R., Tempel J. & Bouw W. 1997. Watervogels in de Randmeren: recente ontwikkelingen in een historisch perspectief. *De Levende Natuur* 98: 25-34.
- Noordhuis R. & Tulp I. 2002. Kleine Zwanen *Cygnus bewickii* in het IJsselmeergebied na Brouwer en Tinbergen. Is de beste tijd voorbij? *Limosa* 75: 13-24.
- Poorter E.P.R. 1991. Bewick's Swans *Cygnus columbianus bewickii*, an analysis of breeding success and changing resources. Flevobericht No. 324. Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Rijkswaterstaat, Directie Flevoland.
- Schreiber M. 2000. Windkraftanlagen als Störquellen für Gastvögel. *In: Winkelbrandt A., Bless R., Herbert M., Kröger K., Merck T., Netz-Gerten B., Schiller J., Schubert S. & Schweppe-Kraft B. (eds), Empfehlungen des Bundesamtes für Naturschutz zu naturschutzverträglichen Windkraftanlagen.* Bundesamt für Naturschutz, Bonn-Bad Godesberg.
- Winkelman J.E. 1989. Vogels en het windpark nabij Urk (NOP): aanvaringslachtoffers en verstoring van pleisterende eenden, ganzen en zwanen. RIN-rapport 89-15. RIN, Arnhem.